

Het staat er niet anders voor, wat de kwestie van de „onpersoonlijke” menselijke natuur van Christus betreft. Men kan daarover slechts dan spreken, als we weten, wat onder „persoon” te verstaan is. Dat Prof. Hepps eigen persoonsbegrip nog bij lange na niet gereed is, meenen we uit de zeer bevreemdende opvattingen, die hij in zijn dictaten heeft verdedigd (zie wat we er uit citeerden) wel te mogen afleiden. Zeker lijkt me wel, dat Prof. Hepp geen enkel der persoonsbegrippen, die in onloop waren ten tijde, toen de belijdenis opgesteld werd, voor zijn rekening zou nemen. En toch zouden we ons moeten voegen naar het hem nog maar zoo ongeveer voor den geest zwevende, maar verder ons allen onbekende persoonsbegrip?

Maar dat is toch heusch te veel gevraagd. Als we op die manier de formulieren van eenigheid tegen elkander zouden gaan aanwenden, dan zou binnenkort de „eenigheid” teloor gegaan zijn. En dan was de „eenigheid” der vaders zelf een kersteniaansche roes geweest, meer niet. Want zij wisten het wel, dat er diepe verschillen overbleven inzake dergelijke grondproblemen, en bleven toch één. Het is een klein kunstje, aan te toonen, dat niemand onder de oude gereformeerden een persoonsbegrip, of een substantiebegrip, had voorgedragen, dat aller instemming reeds had verworven, toen de belijdenisschriften werden opgesteld. Integendeel: er waren ook toen over deze kwesties uiteenlopende meeningen; waarom dan ook reeds historisch vaststaat, dat aanvaarding der belijdenis niet inhoudt de binding aan één der vele meeningen, welke voorstanders zich, terwille der „eenigheid” hebben kunnen vinden in de gemeenschappelijk aanvaarde formule. Er is bij elke formule steeds een „behoud van eigen gevoelens”. Het hatelijke misbruik, dat de ketteren van deze stelling maken, mag het oog der orthodoxen niet voor haar waarheid sluiten! Er zijn gevallen, waarin de kerk — meestal om ketterij te weren — op bepaalde punten zulk een „eigen gevoelens” nader toetsen wil, en een uitspraak er over doen wil. In zulke gevallen wordt derhalve de reeds bestaande formule nog nader toegespitst, en verscherpt. In alle gevallen evenwel, waarin dit niet geschied is, behoude men de „conscientievrijheid” voor zichzelf en voor ieder ander.

K. S.

LITERATUUR EN KUNST

Een noodlotstragedie.

Jan H. Eekhout: Aarde en Brood. — Uitg. Mij. „Holland”, Amsterdam.

De boerenroman uit de twintigste eeuw is geen idyllische beschrijving van het landleven. Het „hoe gelukkig rollt het leven des gerusten landmans heen”, was vroeger een dichterlijke verbeelding, is ook nu in strijd met de werkelijkheid.

Zeeuwsch-Vlaanderen heeft een dichter als landbeschrijver. Niet een die van uit de stad een liedje van verlangen naar het heerlijke vrije land zingt, om dan verder rustig de „stiklucht” der stad te blijven inademen. Ook niet een, die onbekend met het eigenlijke boerenbedrijf, er een genot in smaakt de geboortestreek nog eens te beschrijven, van verre gezien in een teere stemming, waardoor land en taal een onwezenlijken vorm aannemen. De tijd van Poot en Cremer is lang voorbij.

Eekhout heeft in zijn eersten grooten roman: „De Boer zonder God” zich een volbloed realist getoond en toch een dichterlijk ziener. Zijn boek werd een der beste streekromans, voldeed aan alle eischen van den modernen regionalen roman. Zijn tweede werk: „Patriciërs”, beschreef een klein Zeeuwsch stadje, en het uitstervend patriciaat, in een eenigszins gemaniëerde stijl, die wel paste bij den deftigen notaris van den ouden stempel. Er sprak een zekere weedom uit, een zachte melancholie om het noodzakelijk ondergaan van het schoone verleden.

In het nieuwste werk keert hij weer terug naar het land en de harde werkelijkheid. De stijl is uiterst modern, kort, zakelijk, scherp indringend en meedoogenloos, zich verwijdend alleen bij de teekening van het land. Zijn personen zijn stoere werkers, spaarzaam met woorden, worstelend met den grond om er het brood aan te ontrukken. Die strijd spitst zich hier toe tot een tragedie, een noodlotsverhaal in bijna klassieke gestrengheid. Het vruchteloos verzet der ouden tegen de onafwendbare beschikking van het noodlot, wordt hier omgezet in den doelloozen strijd van een boerengeslacht tegen den vloek die er rust op hun grond. Ondergang is het noodzakelijk einde, want machtiger dan de boer is zijn eenwenoude grond.

Frans Lammaert, de zoon van een groot-boer, die zijn voorvaderlijken grond heeft verspeculeerd, trekt naar een andere streek, om zijn brood uit de aarde te winnen. Volgens het volksgeloof rust er een vloek op het land dat hij bebouwt, maar hij geeft er niet om, want hij gelooft zelf niet meer dat hij kan terugwinnen, wat zijn geslacht verloor. Zijn zoon echter heeft nog dat geloof in zijn werk en in zijn land, omdat hij diep in zich heeft het geloof aan God die het werk zal zegenen. Zijn leven wordt gedeeltelijk geleid door een mystiek Christen, Djoeke, die de wederkomst van Christus verwacht in Zeeuwsch-Vlaanderen. Deze brengt

Petrus ertoe te trouwen met Nella, die een kind verwacht, dat Djoeke als de vervulling van zijn verlangen beschouwt. Op de geboorte van dat kind concentreeren zich de gedachten. Er zal een betere tijd door aanbreken. Voor Nella zal het zijn de rijkdom van het moederschap, voor Djoeke de verwezenlijking van zijn droom, voor Frans Lammaert de opheffing van den vloek. Slechts Petrus laat er zich niet door beïnvloeden. Hij heeft de liefde van zijn vrouw, en de weelde van zijn grond. Want mee door Djoeke's aanwijzingen, brengt de grond veel op, de vloek schijnt geweken. Zijn bezit dijt uit: nieuwe grond wordt bij het oude bezit getrokken. De oude Frans krijgt zelfs nieuwe hoop. Hij verricht de eerste zaaiing, naar voorvaderlijk gebruik, in den naam der apostelen en in den naam van Christus. Een religieuze cultus wordt dit opdragen van het koren aan den Zegenaar. In dit verband is ook prachtig Djoeke's oude legende van den boer die niet wist wat hij het Christus-kind zou brengen, en eindelijk een klomp aarde van zijn land bracht. En toen hij het aan het kind aanbood, was het een klomp goud geworden. Want het land, aan God opgedragen, ontvangt zijn hoogste waarde.

In dit gedeelte komt een prachtig optimisme de stoere werkkraft stalen. Wel is het kindje dood geboren, maar de hoop is niet verdwenen. Man en vrouw, opgaande in elkanders liefde, gevoelen Gods zegen ook in hun werk, dat zoo rijk beloond wordt. Als dichtbij de oorlog ontbrandt, brengt deze ramp hun zelfs nog grooter zegen. Doch hun geloof lijdt er onder — de krant, het beursbericht, de honger naar goud en land dooven hogere gevoelens uit. Dan komt de keer, als de langzame herkenning van de noodlotsbeschikking van het oude treurspel. De oude Frans ziet Nella's onvruchtbaarheid en hij erkent er in den vloek. Wat geeft de vruchtbaarheid van de aarde, als er geen groei van het menschengeslacht mee gepaard gaat? De mensch is genomen uit het stof der aarde, bloed en bodem behooren bij elkaar — ze kunnen niet los van elkaar blijven voortbestaan. En daarom gaat de oude Frans in Nella zien de verpersoonlijking van den vloek. Zij heeft schuld, zij moet boeten.

Ook hier weer dringt een noodlotsgedachte naar voren: de onschuldige, door het Fatum vervolgd, doet kwaad, zonder het te weten en te willen, maar moet toch boeten voor die schuld.

Het lichaam van den ouden Frans is reeds gebroken — werken kan hij niet meer, maar hij zal het land bevrijden van den vloek. Dit wordt een idee fixe, die zoo hem overmeestert, dat hij gek wordt.

Ook dit gedeelte — hoe tragisch ook — is zuiver beschreven, maar er gaat een groote beklemming van uit. Het proces speelt zich niet meer af op het wijde veld, maar in de hersens van een geesteszieke. Nella kan er niet meer tegen op. Ook zij wordt krankzinnig en moet naar Holland ter verpleging. Voeg hier nog bij Djoeke, wiens geestelijke afdwalingen verworden zijn tot godsdienstwaanzen en ge krijgt een droeven oogst van het leven der menschen.

Ongebroken staat nog Petrus. Hij durft het nog op te nemen tegen den vloek, ook na wat er gebeurd is. Hij heeft geloof in den grond, die steeds meer opbrengt, en geloof in zijn liefde en Nella's thuiskomst. Tot ook hem de vloek treft. Na den oorlog dalen de prijzen snel. Hij kan de pacht niet meer opbrengen van den geweldig duur gehuurden grond en ziet vlak voor Nella's herstel de ruïne van zijn levenswerk. Het is psychologisch weer geheel zuiver, dat zijn geest tegen dien stoot niet bestand is. In zijn verwarde hersens blijft een woord van de boosaardige zuster haken, dat een brand hem financieel kan redden. Zijn handen, niet meer bestuurd door een gezond brein, volvoeren haar raad. Doch bij den ondergang van zijn bezit breekt weer door hooger licht. Hij voelt de schuld en wil die boeten voor God en menschen. Vrijwillig geeft hij zich aan, kalm ondergaat hij zijn gevangenisstraf, nauwelijks dringt in zijn versuifte hersens door het bericht van Nella's dood. Hij boet zijn schuld. Eindelijk weer vrij, voelt hij de schuld geboel, zich rein voor God. Nu rust op hem nog de taak, de booze zuster te doen boeten. Een glimlach van het portret van Nella weerhoudt hem van moord. Met dit portret vlucht hij en laat de wraak aan God over. „Hij gaat, Petrus Lammaert, gelijk een man met een vast doel”.

Met deze woorden sluit dit verhaal van aarde en brood. Een man, vrij van den vloek, vrij van schuld, omdat hij voor God en mensch geboet heeft, gaat in den nacht.

Waarom? vraagt men zich af, waarom dit alles? Wat is hier schuld, wat is hier zonde? Hier worden misdaden begaan, en psychologisch vloeien ze volkomen verdedigbaar voort uit het karakter — maar de geest werd verward, de persoon ontoerekenbaar.

We hebben hier te doen met menschen uit orthodox christelijke kringen. Ze spreken wel niet over hun geloof, maar ze gaan trouw naar „de kleine kerk”. Nella gaat bewust, niet uit sleur mee met Petrus. Djoeke is een vroom man — wat heel mystiek, maar hij leeft naar het Woord. Een tijdlang schijnt dit stille geloof aan het werk doel te geven. Dan komen de fraaiste bladzijden uit dit

boek, als het wonder der liefde en de wasdom van de aarde beschreven worden.

Maar dan verdwijnt de kracht van 't geloof. Bij Frans is dit aanvaardbaar: hij bezat het eigenlijk nooit. Maar noch Nella, noch Peter ondervinden steun en troost uit hun geloof, en bij Djoeke wordt het omgezet in zuiveren godsdienstwaanzen. Waarom? Het eenige antwoord, dat men kan vinden is: de vloek, het noodlot. Deze menschen worden gedreven; noch hun zonde, noch hun boete zijn christelijk beschouwd, Djoeke, Frans en Nella gaan in hun waanzin onder — hun boete heeft hun zelfs geen bevrijding gegeven, die het Grieksche drama den ongelukkigen nog verleent. En Petrus' boete? Hij voelt zich daarna zuiver — rein voor God en menschen, vervuld van de taak zijn schoonvader te moeten laten lijden, haar zelfs te moeten doden. Ook bij hem is geen sprake van zonde, van berouw, van vergeving. De „Heer-God” wordt bij hem een begrip zonder veel inhoud — trouwens zijn geest is nog ziek.

De schrijver heeft een tragedie beschreven, die grootendeels voldoet aan de eischen van het klassieke treurspel. Zijn taal is prachtig, zijn stijl een noodzakelijke vorm voor den beklemmenden inhoud. Alleen — dit is geen christendom. Hier loopen de aanvankelijke christelijke tendenzen bij menschen, die hun persoonlijk verantwoordelijkheid kennen, en zich weten kinderen van een liefderijk God, uit in het troosteloos pessimisme van een heidensche noodlotsleer.

Het christendom erkent ook den vloek over de aarde, maar getuigt tevens van de opheffing daarvan door Jezus Christus. En dat missen we in dezen roman. Eekhout schreef hier een zeer sterk werk, een der aangrijpendste boeken van dezen tijd, maar christelijk is het niet.

Gr.

H. S.

GEESTELIJKE ADVIEZEN

(Alle inzendingen, deze rubriek betreffende, aan Ds D. van Dijk, Akkerstraat 26, Groningen.)

De zelfreflectie des geloofs.

Prof. Ridderbos heeft in zijn artikel in het „Gereformeerd Theol. Tijdschrift” ook geschreven over de zelf-reflexie van het geloof.

Daarmee wordt dan bedoeld, dat de geloovige zichzelf bekijkt en ook zijn geloof zelf maakt tot een voorwerp van zijn beschouwing.

Volgens Prof. Ridderbos ligt in die zelf-reflexie ook opgesloten, dat de geloovige zichzelf toetst op deze vraag: „is mijn geloof wel het echte geloof?”

Op het eerste gezicht heeft deze redeneering van Prof. Ridderbos den schijn van juistheid aan zich; toch is ze m.i. bij verder doordenken niet te handhaven.

Natuurlijk kan een geloovige zijn leven maken tot voorwerp van beschouwing.

Hij kan er zich rekenschap van geven hoe dat nieuwe, van God hem gegeven leven, zich roert en beweegt, hij kan acht geven op de vruchten, die dat geloof draagt; hij kan trachten te ontdekken in hoeverre het leven uit God nog niet de volle heerschappij over heel zijn bestaan heeft gekregen.

Een dergelijke zelf-reflexie is zeer noodig; immers daardoor alleen zal het mogelijk zijn, dat wij God leeren danken voor Zijn wonderwerk aan ons; daardoor alléén zullen wij, ontdekt aan ons tekort, met nimmer falenden ijver er ons op kunnen toeleegen, om, in de kracht des geloofs, het nieuwe leven tot steeds volkomener heerschappij te brengen.

Maar — daarmee is niet gezegd, dat tot die zelfreflectie ook behoort het zoeken van een antwoord op de vraag: „geloof ik wel ECHT?”

Een dergelijke vorm van zelfonderzoek mag, om meer dan één reden, onder ons geen plaats hebben.

a. Zij is in strijd met de verbondsgehoorzaamheid.

God vraagt op elk oogenblik van mijn leven van mij, dat ik zal rusten in Zijn beloften. Wanneer ik mijzelf de vraag stel: „is mijn geloof wel echt?”, dan heb ik daarmee dat rusten in Gods beloften prijs gegeven en ben teruggestapt op het standpunt van den twijfel.

Prof. Ridderbos ontkent dat wel, maar, eerlijk gezegd, ik begrijp niet, hoe hij dat kan ontkennen.

Wie eerlijk zichzelf onderzoekt op de vraag: „is mijn geloof wel echt?” moet uitgaan van de gedachte, dat het mogelijk is, dat hij tot de ontdekking zal komen, dat dat geloof niet echt is; waarvoor dient anders dat onderzoek?

Maar op een oogenblik, waarop ik de echtheid mijns geloofs twijfelachtig stel, stel ik ook in twijfel mijn deelhebben aan Christus en aan al Zijn heil, mijn deel hebben aan Gods beloften. En dat mag ik nooit doen.

Nog eens, God eischt van mij op elk oogenblik van mijn leven, dat ik rust in Zijn heil.

Daarom kan nooit goed zijn een vorm van

zelfonderzoek ten tijde, dat van dat b. Deze is uiteraaf Zelf-refl loof over Maar „ben ik daarmee dus ook r denken.

En als maar de zijn geloof ook al t van zij „Neen, kan, als staat in b

Het gelo tie van de blik op n als nieuw Neen, g de wezens Zoodra voor twee ook maar

Ook de niet meer maareen

Daarom „zelfreflec leekenis h in den zin onmogelijk daardoor ven bestre

Immers, van zelfo schort.

En waan ook overig functionee opgehouden zelfonderz is het ool omdat in

geloof i Evenmin ken na ga ik wel we zijn leve „leef ik w over zijn vraag: „ge

Het gelo zichzelf h fleeteeren, op deze w

Waarin gemeente l zelf hebbe een ander

Ik kan n nu eens c onderzoek.

Aan den Maar aa niet.

In allerl over deze den zin.

Bijna no toon geho Zwijgen heden, reti tuiging nie

Daarom

HET

Eisch van t van Prof. I

Een van wer en c grootste, i neemt tuss risma en a tisch ambt ambt ter

Hoe mer is een nua caal acht verdere be Nieuwtesta Vrijwel